

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֲמֵדָה יָמִים HEMDAT YAMIM

מקץ תשע"ה

פרשת שבוע

שבע שנים, שנות השבוע ושנת השבע

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

מאות שנים לפני שעמדו ישראל לפני הר סיני וקיבלו את מצוות השמיטה מספרת לנו פרשת מקץ (שחלה תמיד בחג החנוכה) על חלומו של פרעה ופתרונו בידי יוסף הצדיק. ננסה למצוא את הקשר בין פרשת מקץ, ימי החנוכה ושנת השבע. השרש **שבוע** תופס מקום חשוב בחלומו = חלומותיו של פרעה ופתרונם.

"וְהָיָה מִן הַיָּאֵר עֹלֵת שִׁבְעַת פְּרוֹת מִרְאֵה וּבְרִיאַת בְּשָׂר וַתִּקְרַעֲנָהּ בְּאָחוּ: וְהָיָה שִׁבְעַת פְּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלֹת אֲחֵרֶיהֶן מִן הַיָּאֵר כְּעוֹת מִרְאֵה וְדָקוֹת בְּשָׂר וַתִּעַמְדָּנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שִׁפְתֵי הַיָּאֵר: וַתֵּאכְלָנָה הַפְּרוֹת כְּעוֹת הַמִּרְאֵה וְדָקוֹת הַבְּשָׂר אֶת שִׁבְעַת הַפְּרוֹת וְכַתּוּב וְהַבְּרִיאַת וַיִּיקֶץ פְּרַעֲוֹ: וַיִּישָׁן וַיִּחְלֵם וַיִּהְיֶה שִׁבְעַת שָׁבָלִים עֹלֹת בְּקִנְיָה אֶחָד בְּרִיאַת וְטֹבוֹת: וְהָיָה שִׁבְעַת שָׁבָלִים דָּקוֹת וְשָׂדוּפֹת קָדִים צִמְחוֹת אֲחֵרֶיהֶן: וַתִּבְלַעְנָה הַשָּׁבָלִים הַדָּקוֹת אֶת שִׁבְעַת הַשָּׁבָלִים הַבְּרִיאַת וְהַמְלֵאֹת וַיִּיקֶץ פְּרַעֲוֹ וַיִּהְיֶה חֵלוֹם" (בראשית מ"א ב-ז).

"שִׁבְעַת פְּרוֹת הַטֹּבוֹת שִׁבְעַת שָׁנִים הָיָה וְשִׁבְעַת הַשָּׁבָלִים הַטֹּבוֹת שִׁבְעַת שָׁנִים הָיָה חֵלוֹם אֶחָד הוּא: וְשִׁבְעַת הַפְּרוֹת הַדָּקוֹת וְהַרְעוֹת הָעֹלֵת אֲחֵרֶיהֶן שִׁבְעַת שָׁנִים הָיָה וְשִׁבְעַת הַשָּׁבָלִים הַדָּקוֹת שְׂדוּפוֹת הַקָּדִים יְהִי שִׁבְעַת שָׁנֵי רָעָב: הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבְרַתִּי אֵל פְּרַעֲוֹ אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה הַרְאָה אֶת פְּרַעֲוֹ: הָיָה שִׁבְעַת שָׁנִים בָּאוֹת שִׁבְעַת גְּדוֹל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם: וְקָמוּ שִׁבְעַת שָׁנֵי רָעָב אֲחֵרֶיהֶן וְנִשְׁפַח כָּל הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכֹלָה הָרָעָב אֶת הָאֶרֶץ" (שם כו-ל).

היכולת לשרוד את שנות הרעב ולהפוך גם אותן לשנות **שבוע** תלויה ביכולת להאמין ולפעול על פי הנחיותיו של יוסף הצדיק ששם שמים שגור בפיו. הראייה בשיחותיו האריך להסביר לעומקו, את הקשר בין המחלוקת שבין יוסף ואחיו לבין נס החנוכה (מה שנרמז גם בשתי דרשותיו של רב כהנא, בשם רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, בסוגיא העוסקת בענייני החנוכה במסכת שבת דף כא ע"ב). אנו נעסוק בדברינו אלה רק בקשר לשנת השבע. מדי **שבוע** שנים נדרש עם ישראל להאמין ולבטוח בהבטחת התורה, כי השפע שינתן בשנה הששית יספיק גם לשנה השביעית וגם לשנה שאחריה. לא זו אף זו, המושג **שבוע** ומחסור מקבל משמעות שונה בשנת **השבוע**. העיסוק ברוחניות בשנה זו מקביל לעיסוק ברוחניות ביום השביעי. הוויתור על ההכנסות ממלאכה ביום השבת, משמעותו הכרזה על סדר עדיפויות שונה ועל סולם ערכים, שבקצהו העליון מצויים ערכים רוחניים ולא ערכים של סחורות או מניות. רובו עם ישראל היושב בארצו, לפי נחלות שבטיו, הוא התנאי לקיום מצוות השמיטה מהתורה. משמעות ערכו הרוחני של תנאי זה הוא שלום פנימי, ערבות הדדית ושלווה בין אחים.

הבה ניחד בשנה מיוחדת זו זמנים ללימוד מעמיק.
רבני מכון "ארץ חמדה" הכינו תוכנית לימוד אישית בעיון ובהלכה בנושא השמיטה.
איש איש בזמנו, יכול להיכנס [לאתר המכון](#) וליהנות משפע מכמני שנת השבע.

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט
---	---	--	--	---

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

האם מותר לעקור עץ ענבים בשמיטה

שאלה:

יש לנו עץ ענבים בחצר, והוא מפריע לנו. אנחנו רוצים לעקור אותו, ורצינו לשאול האם מותר בשמיטה לעשות זאת?

תשובה:

א) אסור מהתורה לכרות עץ פרי מניב¹ כל השנים אלא אם כן כריתת העץ נעשית לצורך ולריווח². יש שכתבו להימנע מלקצוץ אף כשהקציצה היא לצורך ומותרת מעיקר הדין, מחשש סכנה³. יש שחלקו ופסקו ושכל מקום שמותר לכרות מעיקר הדין, אין לחשוש לסכנה⁴.

ב) בנוסף על האמור בסעיף א, בשמיטה מותר לעקור עץ פרי רק אם אין פירות בתהליך גידול על העץ⁵, ואם קוצצים את העץ ולא עוקרים אותו אז הקציצה מותרת רק אם היא אינה מעודדת גידול מחודש של העץ⁶.

¹ דברים כ, יט-כ; מכות כב ע"א; ב"ק צא ע"ב; רמב"ם ספר המצוות ל"ת נו.

² מבואר בגמרא (בבא קמא צא ע"ב): "אמר רב: דיקלא דטען קבא - אסור למקציצה. מיתבי: כמה יהא בזית ולא יקצו? רובע! שאני זיתים, דחשיבי. א"ר חנינא: לא שכיב שיבחת ברי, אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. אמר רבינא: ואם היה מעולה בדמים - מותר. תניא נמי הכי: רק עץ אשר תדע - זה אילן מאכל, כי לא עץ מאכל הוא - זה אילן סרק; וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר, מה ת"ל כי לא עץ מאכל? להקדים סרק למאכל יכול אפילו מעולה בדמים? ת"ל: רק. שמואל אייתי ליה אריסיה תמרי, אכיל, טעים בהו טעמא דחמרא. א"ל: מאי האי? א"ל: ביני גופני קיימי. אמר: מכחשי בחמרא כולי האי? למחר אייתי לי מקורייהו. רב חסדא חזא תאלי בי גופני, אמר ליה לאריסיה: עקרינהו גופני קני דקלי, דקלי לא קני גופני".

הגמרא מביאה מקרים שבהם הדבר מותר לכרות עץ פרי - (1) אם היה מעולה בדמים (רש"י - "דמיו יקרים לבנין יותר משבח פירותיו"). (2) אם העץ מכחיש ומזיק לאילנות אחרים.

הרא"ש (ב"ק פרק ח סימן טו) מביא את הגמרא, ומסיים בכך שמותר לקצוץ את העץ גם במקרה שצריך למקום העץ. ה"ט"ז (יו"ד סימן קטז ס"ק ו) מביא את דברי הרא"ש וכותב שהתיר על פי דבריו לקצוץ עץ פרי כדי לבנות בית במקומו (עיין שו"ת שאילת יעביץ חלק א סימן עו, שו"ת צמח צדק סימן מא, שו"ת חתם סופר חלק ב יו"ד סימן קב, שו"ת בית יצחק יו"ד סימן קמא, שו"ת טוב טעם ודעת סימן ח, שו"ת יביע אומר חלק ה יו"ד סימן יב שהסכימו לדברי הרא"ש וה"ט"ז שמותר לקצוץ לצורך מקום העץ). יש פוסקים (עיין שו"ת משיב דבר סימן נו, שו"ת השיב משה יו"ד סימן לז, שו"ת בית יעקב סימן קמ) שפקפקו על ההיתר של הרא"ש. טענתם היא שאין להוכיח מן המקרים שבגמרא שמותר בכל מקום שהקציצה היא לריווח. מה שהתירה הגמרא לקצוץ כשהעץ מעולה בדמים, זה משום שהעץ במקרה הזה הוא נחשב כעיקר פירות העץ והוא תכלית העץ ולכן מותר לקצוץ. אך במקום שהקציצה היא השחתה לעץ והריווח הוא צדדי מהמקום שהתפנה, אסור לקצוץ. כמו כן מה שהתירה הגמרא לקצוץ כשהעץ מזיק לעצים אחרים זה משום שמי שניזוק זה עצי פרי אחרים ולכן אין עדיפות לעץ המזיק על פני העץ הניזוק. הנצי"ב (משיב דבר שם) טוען שזהו דין מיוחד שיש דווקא בעצי פרי, ולכן התורה הקפידה דווקא בו, אך בשאר כל תשחית השאלה היא תמיד של רווח מול הפסד.

כתב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ו הלכות ח-י:

"אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר לא תשחית את עצה, וכל הקוצץ לוקה, ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה.

כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו, וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקוץ אותו, וכמה יהא הזית עושה ולא יקוצנו, רובע הקב זיתים, ודקל שהוא עושה קב תמרים לא יקוצנו.

ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע בגדים, והורס בנין, וסותם מעין, ומאבד מאכלות דרך השחתה, עובר בלא תשחית, ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם".

לכאורה צריך להסביר מדוע מותר לקוץ אילן סרק אפילו שאינו צריך לו. מדוע זה יותר קל מכל הדברים שהרמב"ם מונה בהלכה י" שבכל דבר שמשחית עובר ב'בל תשחית'! ניתן לתרץ בכמה אופנים:

(1) לפי דברי הנצי"ב שישנו הבדל בין איסור 'בל תשחית' בעצי פרי לבין איסור 'בל תשחית' בשאר דברים, ניתן לומר שמה שהרמב"ם כותב 'אפילו אינו צריך לו' כוונתו שאינו צריך לעץ עצמו אך ודאי שיש לו צורך בקציצת העץ.

(2) בשו"ת חקרי לב (מהדו"ב חלק א יו"ד סימן יא) מיישב שיש הבדל בין כל תשחית בעצי פרי שם כדי להתיר לקצוץ צריך שיהיה הריווח גדול יותר מההפסד, מה שאין כן בשאר כל תשחית מספיק שיש לו צורך כלשהוא בהשחתה. ולפי זה הוא מסביר שמה שכתב הרמב"ם 'אינו צריך לו' הכוונה שאינו צריך לו לבנות בנין וכדומה שהריווח גדול, אלא צריך לו להסקה, ובזה בעצי פרי אסור ורק באילן סרק מותר.

דברי הנצי"ב קשים מכמה סיבות:

- (1) הרמב"ם בהלכה ח והלכה י לא מחלק בין גדרי בל תשחית בעץ פרי לשאר דברים, ולהפך בשניהם הלשון אותו דבר 'לא אסרה תורה אלא דרך השחתה'.
- (2) הרמב"ם (שו"ת פאר הדור סימן נד) נשאל על אילן שנוטה לרשות הרבים והוא מועד להזיק אם מותר לקצוץ אותו. ענה הרמב"ם שמותר לעקור אותו ונימק זאת בכך שלא אסרה תורה כי אם עקירה בלי שום צורך שאז הוא משחית. אך למנוע היזק או אם נצרך למקום מותר לקצוץ אותו.

קשה גם להעמיס ברמב"ם את הסברו של החקרי לב ש'אין לו צורך בו' הכוונה לצורך שהריווח יהיה גדול מההפסד. לכן נראה לומר הסבר אחר, שהדברים הם כפשטן, לעולם לא אסרה תורה להשחית אלא כשהדבר נעשה בדרך השחתה (כפי שמודגש ברמב"ם כמה פעמים), ודרך השחתה הכוונה שזה ללא צורך, כמו שמסביר הרמב"ם בשו"ת. אין הבדל בין עצי פרי לשאר דברים בכולם אסור כשזה ללא צורך ומותר כשזה לצורך. באילן סרק או אילן שהזקין ואינו עושה פירות ששווה לטרוח בשבילם, מותר לקוצצו אף כשאין צריך לו בכלל, משום שאיסור בל תשחית הוא רק בדברים שבהם יש תועלת והנאה לאדם (כמו שביאר הנודע ביהודה יו"ד תנינא סימן י מדוע אין איסור בל תשחית בצידת חיות) כמו שאמרה תורה 'לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל...'. לפי זה יוצא שכל עוד ה'השחתה' נעשית לצורך ולא לשם השחתה הדבר מותר.

כמה פוסקים (שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עו, שו"ת מהר"י באסן סימן קא, שו"ת חוות יאיר סימן קצה, שו"ת חיים שאל חלק א סימן כב) כתבו שההגדרה של השחתה שנעשית לצורך לא תלויה באדם עצמו אלא צריך להיות קריטריון אובייקטיבי לדבר שמוגדר כ'צורך' לרוב העולם. ראה לדבר יש מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (שביעית פרק ד משנה י): "אבל אם לא היה לעציו דמים מרובים עד כדי שיאמרו שיותר מועיל לקצצו מלהשאירו הרי זה אסור לקצצו כיון שהוא עושה פירות". יותר מכך אומר החתם סופר (שו"ת חלק ב יו"ד סימן קב). החתם סופר מביא את קושיית העולם מדוע התורה הדגישה 'רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא' הרי ספיקא דאורייתא לחומרא? ותיירץ שאילולא אמרה תורה בפירוש, היה הוה אמינא לומר שמכיוון שלא אסרה תורה אלא דרך השחתה, אם האדם טועה בדמיונו שירוויח בקציצה, אזי אינו עובר בבל תשחית והדבר מותר בודאי, קמ"ל שצריך שתהיה ידיעה ברורה שבאמת הריווח גדול.

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עו, שו"ת טוב טעם ודעת סימן ה, שו"ת חת"ס חלק ב יו"ד סימן קב.

שו"ת בנין ציון סימן סא, ועיין דרכי תשובה סימן קטז ס"ק נא שהביא בשם שו"ת אבני צדק שרוב הפוסקים חולקים על היעב"ץ. וסברא זו לכאורה מסתברת יותר בפשט הגמרא, שכתוב 'לא שכיב שיבחת ברי, אלא דקץ תאינתא בלא זמנה', משמע שנענש רק בגלל שקצץ את העץ שלא בזמנו דהיינו בזמן שאסור לקצוץ.

נצטט את הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק ה, הלכה יז) שעיקרי דין זה הם מתוך דבריו:

"מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה בהן פרי, אבל משיתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל ונאמר לכם לאכלה ולא להפסיד, ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות מותר לקוץ אותו שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו". מרמב"ם זה עולה הדין, שאם התחילו הפירות לגדול, וקציצת העץ תגדע את גדילתם יש לאסור לקצוץ אותם, אולם אין כל איסור לקצוץ עץ שהפירות שבו כבר הגיעו לסיום ביכולם, כיון שבשלב זה, קציצת העץ אינה מזיקה לפירות. לגבי נימוק הרמב"ם מדוע אסור לקטוף פירות שטרם גדלו, ישנו דיון באחרונים (תוספות יום טוב במשנה) ביחס בין הטעם שכתב הרמב"ם בהלכות, לבין הטעם שכתב בפירוש המשניות (שביעית ד, י).

הזמירה באופן שמעודדת את גידול העץ, נאסרה בשביעית מהתורה, לכל הדעות, שנאמר (ויקרא כה, ד): "וכרמך לא תזמור", אמנם במקרה שהזמירה אינה נעשית לטובת גידול העץ, מעיקר הדין מותר לזמור בשביעית, כן הוכיח המהרי"ט (א, פג) ממה שנתבאר בגמרא (סנהדרין כו ע"א) שמותר לקצוץ עצים לצורך קורת בית הבד (לעקל בית הבד). אמנם התוספות (על הגמרא שם) ביארו שמדובר באופן שעושה את הזמירה באופן שהיא לא לטובת לגידול העץ, אמנם עיין בחזון איש (יט, יד) שכתב שאין כוונתם לאסור כשאין מתכוון לצמיחת העץ אם יש תועלת לעץ, אלא כוונתם שגם באופן שתמי כשרוצה לעשות משהו אחר, צריך שלא יכוון אגב כך לטובת העץ, אך אם אין לו כוונה כלל לטובת העץ הדבר מותר גם לשיטתם. לשיטת חזון איש אין מחלוקת בין התוספות למהרי"ט. הרמב"ם שהובא לעיל כתב במפורש שמותר לקצוץ אילנות, אך מדובר באופן שמזיק לעץ, ואז לכולי עלמא הדבר מותר.

מכון "ארץ חמדה" שמח להזמין את הציבור ליהנות מתכנית הלימודים החדשה "שמיטה זה הזמן שלך". מידי שבוע יישלח לנרשמים השיעור השבועי הכולל 4-6 יחידות לימוד, סיכום ומבחן לחזרה עצמית, באמצעות הדוא"ל. הרשמה בכחובת: shmita@eretzhemdah.org אנו מאחלים לכם לימוד פורה, מעניין, מעמיק ומועיל שיעצים את שנת השבע של כולנו.

השמיטה יצרה לך דילמות ערכיות? התלבטויות?
מטרידה אותך תהיה על מהותה של השמיטה?
רוצה לדעת כיצד לנהוג בשנת השמיטה?
שמיטה ותוצרת הארץ?
נתקלת בשאלה בלימוד?
תתקשר לשאלה בלימוד?
shmita@eretzhemdah.org

חמדת החינוך

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il)
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל: 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

מה שסיפרו לי הנרות...

שמונה הארות לשמונת ימי החג

- **"וציוונו להדליק"** – הנר הוא חומר גשמי. שמן, שעווה. עד שמדליקים אותו. ברגע שמקרבים אליו אש – הוא נהפך לאור. אם רוצים גם העולם החומרי יכול להידלק באש הנשמה. כי לחושך אין מציאות משלו. הוא בסך הכול העדר אור. זה גם טבעם של הדברים השליליים שבחיים - עצבות, דיכאון, חידלון וייאוש. כל אלה קיימים רק כאשר אין אור ואין שמחה. ברגע שהאור מפיץ – הם נעלמים מאליהם. בהתרחשות הזו יש תפקיד חשוב לשמש. נר שאינו חלק משמונת נרות החנוכה. תפקידו הוא רק להדליק אותם, ואף על פי כן הוא עומד מעל לכל הנרות. רמז לכך שמי שפועל כדי להאיר אחרים בסופו של דבר הוא עצמו מתעלה. דבר נוסף, כדי להשפיע, האור אינו משתמש בכוח. הוא יודע שמעט ממנו דוחה הרבה מן החושך. הוא אינו צריך להיאבק בו. הוא צריך פשוט להיות, להופיע, והחושך כבר ייעלם מעצמו.
- **מה שווה יום אחד** – "אבל מה הטעם להדליק יום אחד אם למחרת כבר לא יישאר כלום?!", טען בלהט אחד הכוהנים, "בואו נחכה עד שיהיה מספיק שמן לכמה ימים, ואז נדליק...". אם הדעה הזו היתה מתקבלת ייתכן שלא היינו חוגגים היום את חנוכה. "הכול או לא כלום" היא גישה שגויה. הדרך היהודית היתה תמיד - תעשה עכשיו מה שאתה יכול! גם יום אחד שווה המון, אפילו אם אחריו תיפול. לפעמים האור הקטן נותן כוח להמשיך עוד ועוד, הרבה מעבר למה שדמיינו בהתחלה.
- **"נר לי דקיק"** – להדליק נר אחד קטן? ממש מוזר. אם רוצים להוסיף אור – עדיף לעשות את זה בגדול, לא? להדליק אבוקות ענקיות שיאירו למרחקים. מה כבר מוסיף נר דקיק קטן? התשובה לכך היא **שהאור הגדול שנמצא דווקא בדברים הקטנים**, בהתמודדות השגרתיות והיומיומיות. דווקא שם אנו נבחנים ויכולים לבטא את האור האמיתי שבנו. בדברים העדינים והנסתרים, שאינם נגלים לאור הזרקורים. אין אמר הרב קוק: "האנשים הגדולים באמת, הם אלה שניגשים אל הדברים הקטנים בחיים – בגדלות רוח". מובן שעל גבי האור הקטן, הראשוני, השאיפה היא להיות **"מוסיף והולך"**. לא לקפוא במקום ולהיתקע. מה שהספיק אתמול – אין די בו היום. מה שהיה טוב עבורי בתור ילד, אינו מספיק עכשיו כבוגר. המשימה היא לחתור כל הזמן למקום גבוה יותר.
- **נר אחד** – מדוע מברכים "להדליק נר של חנוכה" בלשון יחיד גם ביום השמיני כשיש שפע של נרות? הנרות השונים מסמלים את האידאלים הרבים שמנחים אותנו בחיינו, ואת מגוון הדעות והגישות השונות המרכיבות את עם ישראל. כל אחד מוסיף אור וצבע משלו, ותורם לפאזל הרב-גוני את כוחות החיים הבולטים אצלו. למרות כל המגוון הזה חשוב לזכור שבסופו של דבר **כולנו חלק מנר אחד גדול**. כל שלל הדעות והזרמים, גם אלו המנוגדים והחולקים, שותפים לרקמת חיים משותפת, ודווקא הצבעוניות המיוחדת שלה מעניקה יופי מדהים. חשוב לזכור את זה תמיד, וכל שכן בתקופת בחירות שמטבעה לחדד ולהקצין הבדלים. תמיד נברך "להדליק נר" - אחד, כי כולנו יחד שותפים למשימה אחת גדולה, כמאמר השיר "וכולנו אור איתן".
- **להאיר מבפנים** – למרות שמטרת הנרות היא לפרסם את הנס, המצווה אינה להדליק בכיכר העיר. עושים זאת דווקא בפתח הבית. כי ההשפעה האמיתית על החברה ועל העם כולו, מתחילה קודם כל מתוך הבית. מבפנים. דרך השלום, השמחה והאור שיש בתוכנו פנימה. כי כשהבית חסון וחזק, כשלאדם יש עמוד שידרה יציב ואמונה יצוקה המנחה אותו, תהיה לו היכולת גם להאיר כלפי חוץ ולצאת ולשנות את העולם.
- **אור מתוך החושך** – חנוכה חל בחורף, הימים קצרים והלילות הם הארוכים והחשוכים ביותר בשנה. לכאורה, ממש לא מתאים ל"חג האור". אך אולי דווקא זו משמעותו העמוקה של החג. יש בעולם שני סוגים של אור. ישנו **אור טבעי**, כמו זה של השמש. אור המובן מאליו ומגיע אלינו בלי שום מאמץ. ממש כמו אותן התקופות בהן הכול זורם ומצליח לנו והטוב גלוי לעין. יש סוג שני של אור הדורש מאיתנו **הרבה השקעה ומאמץ**. זהו אור נרות השמן שכדי להפיק אותו יש צורך בתהליך ממושך של כתישה ומיצוי. אך בסופו של דבר הוא מפיץ אור נעים גם כשבחוץ חשוך. איננו מפתחים מהחושך. אנו מבינים שהוא מזמין אותנו להדליק אור חדש. לשאוב ולמצות מתוכנו כוחות של שמחה ואור גם בשעות קשות. האור של חנוכה שייך לסוג השני. הוא מסמל את היכולת לצאת מתוך המשברים מחוזקים ומאירים, ולצמוח דווקא מתוך הקשיים. בחורף הקר, בלילה החשוך, בשעה שהשמש שוקעת ונעלמת מן העין אנחנו מדליקים את הנרות ומכריזים – גם אם בחוץ שוררת אפילה, אור גדול בוקע מתוכנו.
- **בסייעתא דשמיא** – אם תשאלו כל ילד בגן "האם המכבים היו גיבורים?", הוא לא יהסס לרגע וישיב בנחרצות - "בטח". אבל מה לעשות שזו שאלה מכשילה. ב"על הניסים" אנו אומרים בדיוק את ההפך. "מסרת גיבורים ביד

חלשים...". מה שמודגש אינו אומץ הלב, התעוזה והגבורה של יהודה המכבי, למרות שאין ספק שהיה להם חלק חשוב בניצחון, אלא דווקא החולשה הפיזית והמיעוט המספרי שאיפיינו את המכבים, כמו גם את עם ישראל כולו במהלך ההיסטוריה. כל זה יכול ללמד אותנו קצת **ענווה** והרבה **אמונה** בקב"ה ששומר, משגיח ועוזר, וכבר אלפי שנים אוחז בידיו ומוביל אותנו דרך היסטוריה מליאת תחתיתם וזאבים טורפים בדרך אל היעד.

- למה שמונה?** – כבר בגן הילדים למדנו לדקלם "כד קטן, כד קטן, שמונה ימים שמונת נתן...". אבל יסלח לנו המשורר – הנס לא התרחש במשך **כל שמונת הימים**. ביום הראשון הספיק השמן שנמצא בפך בצורה טבעית. רק מהיום השני היה זה נס שעדיין ממשיך הפך להספיק. מדוע באמת חוגגים שמונה ימים ולא שבעה? נענה אל השאלה דרך שאלה אחרת: מובן שכאשר השמן דלק יותר מיום אחד – כולם היו מופתעים ונרגשים – "כל העם אז התכנס, והכריז – אך זהו נס!...". כל שכן לאחר יומיים, שלושה ושבעה ימים. אך מדוע, בעצם, אנחנו לא מתרגשים **כבר מהיום הראשון**? מדוע זה נראה לנו מובן מאליו ששמן צריך בכלל לדלוק ולספק לנו אור? התשובה היא שפשוט התרגלנו. שכחנו שמדובר במתנה מהקב"ה, בחסד שכלל אינו מובן מאליו. כך הוא לגבי השמן, וכך לגבי כל אותם חסדים אלוקיים יומיומיים העוטפים אותנו אך איננו חשים כלל בצורך להודות עליהם. וכי מחויב הדבר שיהיו לנו עיניים? ושהן גם תראינה? שלתפוז יהיה גם ריח נעים וצבע, ולא רק טעם? ובכלל – למה שיהיה לו טעם? ועד שאנו שואלים על הטעם – נשאל על האוכל עצמו – וכי זה מובן מאליו שזכינו למקור פרנסה, לאוכל, לבית? חנוכה הוא הזדמנות להיזכר בניסים שה' עושה, אך לא רק בניסים החריגים שמחוץ לדרך הטבע – אלא "על ניסוך **שבכל יום עימנו**... ערב ובוקר וצהריים". אז אמנם שבעה ימים הם על נס השמן המיוחד, העל-טבעי, אבל יום אחד נוסף נועד לזכור להודות על הטבע עצמו, על חסדי אלוקים התמידיים, הנסתרים, שלא עוזבים אותנו אף לרגע אחד.

הרעיונות מבוססים על "חוג פרשת השבוע", הארותיו של הרבי מליובביץ זצ"ל. תודה גם לרב מיכי יוספי.

חמדת הדף היומי

מהו זמן ההיריון המקסימלי האפשרי?

הרב עקיבא כהנא

נשתהה הולד במעי אמו

הגמרא ביבמות (פ ע"ב) כותבת שאשה שהלך בעלה למדינת הים, ונולד לה בן י"ב חודש אחר כך, לדעת רבה תוספאה יש להכשיר את הילד שנולד לה, ואינו ממזר מכיוון שאומרים ש'אישתהי הולד במעיה' (כלומר, ההיריון היה יותר מטי' חודשים). **הגמרא בנדה (לח ע"א) כותבת** שזמן ההיריון של אישה הוא 271-273 ימים. **מזה מסיק התוספות (שם ד"ה שיפורא)** שאין הלכה כרבה תוספאה. **אמנם רמב"ם פסק (איסורי ביאה טו, יט)** כרבה תוספאה, שההיריון יכול להמשיך עד י"ב חודש. **נודע ביהודה (קמא סט) דן** באופן שאישה התעברה זמן קצר לפני מות בעלה, וילדה בת לאחר כעשרה חודשים, ורוצה לפטור עצמה מייבום על סמך זה שהבת היא בתה מבעלה, ו**כותב** שאין כוונת תוספות לפסוק שלא כרבה תוספאה בעקרון, אלא רק לומר שמן הסתם ההיריון הוא לא ארוך מ 273 ימים, אמנם אם האישה תטען שהיא התעברה מבעלה וההיריון התארך, גם תוספות יודה בזה שהלכה כרבה תוספאה.

בתשובות מיימוניות (הובא בדרכי משה סימן ד אות ג, וכן ברמ"א שם סעיף יד) כתב שלמרות שהדין שאומרים שאשתהי, אם במשך הזמן שהבעל לא היה, היה בין האישה לאדם אחר מעשה מכוער, הרי שלא תולים ב'אישתהי'. שני הסברים נאמרו באחרונים לאמירה זו: **גרי"א (לג) ובית שמואל (יה) מבארים**, שהסיבה שתולים בכך שהוולד השתהה במעיה, למרות שאין זה מצוי, היא בגלל חזקת הכשרות שיש לאשה, כלומר, שהיא מוחזקת לצדקת. אך אם יש עדים שהאישה התנהגה בצורה בלתי צנועה, הרי שהיא מאבדת את חזקת הכשרות שלה, ולכן לא ניתן להעמיד על חזקת כשרות. **כתב סופר (אבן העזר ו) כותב** שדעת ההגהות מיימוניות היא שההלכה אינה כרבה תוספאה, אלא שבמקרה שתינוק נולד אחרי י"ב חודש הדבר נחשב לספק, והתירו אותו מלהיות ממזר. לדעתו, רמ"א עצמו מקל יותר מההגהות מיימוניות, וסובר שהלכה כרבה תוספאה.

חתם סופר (ג, קלג) חולק להלכה על דברי רמ"א וסובר שגם במקום שאין לה חזקת כשרות עדיין אומרים אישתהי. **ערוך השולחן (ס"ק כב) גם הוא כותב** שאין ללמוד מההגהות מיימוניות שבדין הנידון הולד ממזר, כיון שההגה"מ עסק באיסור אשה לבעלה, ובזה אמר שאם היא היתה מעוברת י"ב חודש אחרי שבעלה הלך, ולא טענה שזה מבעלה, היא אסורה לבעלה, אבל

לעניין הולד, גם אם היא לא טוענת אנחנו טוענים לגביו שהוא מהבעל, וההיריון השתהה.

בפד"ר ד עמוד 366-367 טוענים שלא רק על מנת להוציא את הולד מחזקת ממזר אומרים אשתהי, אלא גם בדינים אחרים, כמו בדיון האם הבעל הוא אבי הילד הנידון, אומרים אשתהי, ומביאים ראייה מהנדוע ביהודה שהובא לעיל, שמדבר על יבמה לשוק. **אלא שיש לדחות דבריהם** ששם הדיון איסורי ולא ממוני, ובדיון ממוני אין להחליט לפי סברת אשתהי, כמו שלא הולכים בממון אחר הרוב. וכמו שכתב בחתם סופר (ג, ה) שאין להוריש לילד שנולד י"ב חודש אחרי פטירת הבעל מנכסי הבעל (אכן למעשה גם בפד"ר שם לא חייבו את הבעל במזונות לילד, אלא רק הורו לרושמו כאבי הילד).

למעשה בימינו: אין מידע רפואי ברור כמה זמן יכול הולד להשתהות בבטן האישה ולחיות, וזאת מכיון שאחרי קצת יותר מ-9 חודשים מיילדים את האישה מחשש לסכנה, ובמדינות 'עולם שלישי' שבהן לא מתערבים רפואית, אין גם מעקב על גיל ההיריון. אך מתוך בדיקה נראה שבעבר נרשמו מקרים רפואיים של נשים שילדו לאחר כשנה ולד חי. אמנם, אם יש מידע על גיל ההיריון על ידי בדיקות אחרות כגון אולטרה סאונד, לא ברור אם יעזור דין 'אשתהי', שהרי ישנה עדות רפואית על גיל ההריון.

סיכום: רבה תוספאה מכשיר את הולד גם אם נולד במרחק של י"ב חודש מאז שהבעל הלך, ונחלקו תוספות ורמב"ם אם הלכה כדבריו. יש הסוברים שגם לתוספות הלכה היא כרבה תוספאה אם האשה טוענת שזה מבעלה, ורק כשלא טוענת כלום אין לתלות בשיהוי.

במקרה שהיה דבר כיעור בין האישה לגבר אחר, כתב רמ"א שאין לתלות בשיהוי, ושני טעמים נאמרו לכך: א. שהיא איבדה את חזקת כשרותה. ב. שלא סומכים על רבה תוספאה אלא בתור ספק, וכשמצטרף משהו אחר לא מקילים כשיטתו. בענייני ממון החתם סופר כתב שאין לסמוך על אשתהי, שלא כפד"ר שהוזכר.

שו"ת במראה הבזק

שו"ת זה מבוסס על "ודרשת בחגך", קונטרס על חנוכה

הרב אבישי מייטליס, בוגר 'ארץ חמדה'

סעודה בחנוכה

שאלה:

האם יש חובה לערוך סעודה בחנוכה? מדוע לא תקנו בחנוכה סעודת חנוכה כפי שבפורים תקנו סעודת פורים?

תשובה:

אין חובה לערוך סעודה בחנוכה. אף על פי כן, מצווה לשמוח ולהרבות בסעודות בימי החנוכה, ומן הראוי לומר זמירות ותשבחות בסעודות אלו.¹ ההבדל בין חנוכה לפורים הוא שבפורים הגזירה הייתה על הגוף, להשמיד את עם ישראל, ולכן חכמים תקנו שמחת הגוף – סעודה ומשתה. בחנוכה הגזירה הייתה על הרוח, להעביר את עם ישראל מדתם, ולכן חכמים תקנו תוכן רוחני לימי החנוכה, כימי הלל והודאה.²

¹ אם ישנה חובת סעודה בחנוכה: הטור בסי' תרע הביא מהמהר"ם מרוטנבורג: 'רובי הסעודה שמרבים בהם הן סעודת הרשות, שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמחה', וכ"כ המרדכי בפסחים בסי' תרה, וכן פסק השו"ע שם בסעי' ב. והרמ"א הגיה משמיה דמהר"א מפראג: 'וי"א שיש קצת מצוה ברובי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח' (כנזכר במגילת תענית פ"ט: 'בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכל שבעת הימים היו מתקנים בכלי שרת', וכן הובא באור זרוע ח"ב בהל' חנוכה סי' שכא). והוסיף הרמ"א שם שיש נוהגין לומר זמירות ותשבחות ואז הוי סעודת מצוה.

הב"ח הוכיח בסי' תרע על פי דברי הישי"ש בב"ק פ"ז סי' לו שדייק מדברי הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ג ה"ג: 'התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו... ימי שמחה והלל'. הרי מפורש שיש דין שמחה בחנוכה. וכן הובא במגילת אנטיוכוס שתקנו: 'לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה, כימי מועדים הכתובים בתורה'. וכן מבואר בתוס' בתענית בדף יח: בד"ה 'הלכה' שהדין שמתענה ומשלים לא מתייחס על חנוכה ופורים, שכן: 'אינו יכול להתענות, דיום משתה ושמחה כתיב', וכלל חנוכה עימו בדינו. ובשו"ת הרשב"א ח"א בסי' תרצט כתב: 'שאף אלו יש בהם שמחה ועונג'. והישי"ש שם הוכיח אף בדעת רש"י שישנה חובת סעודה בחנוכה, שכן כתב בשבת כא: בד"ה 'ועשאוים ימים טובים' מהו גדר ימים טובים אלו: 'לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה'. הרי שרק מעשיית מלאכה התמעטו, אך שאר חובת ודיני יו"ט יש להם. וראה בערוך השולחן בסי' תרע סק"ט שכתב: 'יש קצת מצוה להרבות

בסעודות, חדא, דשמחת הנפש תלוי קצת ג"כ בשמחת הגוף, הרי שעיקר דין השמחה בחנוכה הוא שמחת נפש ולשם כך דרוש להרבות קצת בסעודה.

נפק"מ יש לכך, לגבי מי ששכח להזכיר 'על הניסים' בברכת המזון, אם מחזירין אותו ככל יו"ט שמחוייב באכילת פת. הב"ח שם הביא ר' יואל במרדכי בסי' רעט ובראבי"ה בסוף הל' חנוכה שמחזירין אותו, ובאר שהוא מדיני סעודת יו"ט. ונפק"מ נוספת, לעניין אם מותר להתענות בערב חנוכה, שכן ביומי חנוכה עצמן אף שאין להם שם יו"ט, מ"מ יש לאסור תענית בהם משום דיומי שמחה הם, כמבואר בראש השנה בדף יח: , אך ערב היום אינו נאסר בתענית אלא א"כ הוא יו"ט.

מדוע לא תיקנו משתה בחנוכה: בברייתא בשבת בדף כא: נאמר כי קבעו ימים אלו בהלל ובהודאה, ולא תקנו אותם גם כימי משתה ושמחה כשם שתקנו בפורים, ויש ליתן טעם בדבר. וכן צ"ב מדוע לדעת השו"ע לא נתקנה חובת סעודה ושמחה בחנוכה כהודאה על הניסים, כפי שנקבעו כחיוב בפורים.

הב"ח בסי' תרע כתב שבפורים עיקר חטאם היה שנהנו מסעודת הרשע, והגזירה היתה באותה מידה להרוג הגופים, ומשעשו תשובה ועונו בגופם, תיקנו להודות ע"י גופם. ואילו בחנוכה חטאם היה שהתרשלו מהעבודה, וא"כ נגזר עליהם לבטלם מהעבודה, וכשנצחו וגברה ידם, תקנו להודות ולהלל בעבודת הלב ולא ע"י שמחת הגוף. כעין זה כתב המשנ"ב בסק"ו בשם הלבוש: 'כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא בטול משתה ושמחה ולא את הנפשות, משא"כ במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם... לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד.

כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח"ו ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו'. הרי שתקנת ההודייה נמשכת בתר מהות הגזירה.

אולם הט"ז שם בסק"ג באר: 'דבפורים היה הנס מפורסם להצלת נפשות, וע"ז יש שמחה בעוה"ז. משא"כ בחנוכה, דאע"ג דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה, מ"מ לא היה מפורסם על צד הנס, רק בנרות היה הנס מפורסם, ע"כ קבעו להלל ולהודות כי אין מזה שמחה בעוה"ז, והצלת נפשות היה טפל בזה'. הרי שתיקנו את מצוות החג בהתאם לניסי היום והישועה שזכינו ביום זה, למען ייזכרו וישארו לדורות. וע"כ בפורים מודים ומפרסמים את נס הגוף שניצל ע"י מצוות הנוגעות לגוף, ואילו בחנוכה מפרסמים את נס הנרות ובכך מפרסמים את החזרת העבודה למקדש. וא"כ ההודייה הינה לפי הנס שהתרחש.

בדברים אלו יש לבאר את שהקשו הט"ז והאליה רבה על הלבוש, שהיה לקבוע סעודה והודאה בימי החנוכה, שכן הנס וההצלה בימים אלו היה גדול יותר מנס שבפורים, שכן גדול המחטיאו מההורגו, וע"כ יש להרבות בהודאת נס החנוכה (וראה באליה רבה שם ס"ק יד שתיירץ שהכלל שגדול המחטיאו נאמר רק כשמערים להחטיאו ברצון, ולא נאמר כלל זה על אנס המכריחו). ולדברינו אין כאן הדרגה של מעלה בהודאה ובפרסום הנס, אלא מאפיינים שונים של הגזירות וניסי ההצלה קבעו את גדרו ואופני ההודיה.

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי הווסף את התורה ל"תורת חיים".

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן. יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

